

Lidový svaz – Zlatý úsvit: Řecká krajní pravice v době krize

Nikola Karasová

Neograeca Bohemica | 16 | 2016 | 73–98 |

People’s Association – Golden Dawn: The Greek Far-Right in Times of Crisis

This study focuses on the Greek far-right political party “People’s Association – Golden Dawn” between 2010 and 2016. During this period, Greece faced several different types of crises including economic, political, social, and migration crises, all of which were extensively covered by international media. Based on definitions by Cas Mudde, this article aims to examine and present Golden Dawn’s political goals and practical functioning. Using Golden Dawn’s official documents, ideological articles, and related secondary literature, this paper analyses the party’s political program, ideology, activities, organizational structures, symbolism, and election results. Although Golden Dawn shares many similarities with other European far-right organizations (such as hierarchical leadership, chauvinism, xenophobia), in many respects it proved to be more extremist. It stands out mainly due to its unconcealed racism, violence, terrorist methods, and subversive activities attacking the democratic foundations of the Greek state. For these reasons, it can be considered a threat to the stability of not only Greece but also the European Union.

Keywords

Greece, political extremism, far-right, Golden Dawn, economic crisis, migration crisis

Tento výzkum byl podpořen z projektu IMS FSV UK: SVV-2016-260 340.

Politické straně Lidový svaz – Zlatý úsvit (*Laïkos syndesmos – Chrysi Avgi*, XA) se podařilo dosáhnout prvního volebního úspěchu v roce 2010, až po třech desetiletích její existence. Uskupení vzniklo roku 1980 okolo stejnojmenného časopisu hlásícího se k ideologii nacionálního socialismu. Od počátku v jeho čele stojí Nikos Michaloliakos, vystudovaný matematik, voják z povolání a autor několika ideologických a pseudohistorických publikací, který byl v minulosti opakovaně vyšetřován a v 70. letech odsouzen za ilegální držení zbraní a výbušnin.¹ Navzdory dlouhému působení na okraji zájmu řecké veřejnosti je dnes Zlatý úsvit třetí nejsilnější stranou v Řecku a má své zástupce jak na lokální úrovni, tak v řeckém a evropském parlamentu.

Svých politických úspěchů Zlatý úsvit dosáhl v době ekonomické, politické, sociální a migrační krize.² Problémy řeckého hospodářství vyšly najevo v říjnu 2009, kdy nový řecký premiér a předseda Panhelénského socialistického hnutí (*Panellinio sosialistiko kinima*, PASOK), Georgios Papandreou, seznámil veřejnost se skutečným stavem řeckých veřejných financí, čímž nástup krize uspíšil.³ Ekonomický propad měl v Řecku dalekosáhlé důsledky pro životní podmínky obyvatel, došlo k výraznému snížení životní úrovně, ztrátě sociálních jistot a úpadku sociální role státu. Nepříznivou situaci dále umocnil dlouhodobý příliv velkého počtu ilegálních migrantů, jejichž přijímání by působilo potíže kterémukoli státu, natož pak zadluženému Řecku procházejícímu navíc obdobím politické nestability. Osud Řeků se stal předmětem mezinárodních politických jednání, tak vznikl tzv. záchranný plán spočívající v sérii finančních půjček poskytnutých řecké vládě výměnou za implementaci reforem a úsporných opatření. Tyto kroky byly institucionalizovány na základě tzv. memorand o porozumění (*mnimonia*), která se následně stala symbolem „řeckého ponížení“ a terčem kritiky ze strany opozice. Řecká politika v letech ekonomické krize se tak do značné míry omezila na spor mezi zastánci a odpůrci memorand.⁴

K nejtvrdějším kritikům postupu řeckých vlád patřil v letech 2010 až 2016 právě Zlatý úsvit, kterým se zabývá tento článek. Zlatý úsvit je v něm označován za krajně pravicovou stranu v souladu s definicí nizozemského politologa Case Muddeho, podle něhož se krajní pravice vyznačuje pěti klíčovými

1 Podrobněji k historii XA viz Miliopoulos (2011: 154); Ellinas (2013: 552); Chasapopoulos (2013: 11–14); Karasová (2015: 376–382).

2 Řecko se s příchodem migrantů vyrovnává již od devadesátých let minulého století. Došlo k němu v souvislosti s rozpadem Jugoslávie a kolapsem východního bloku, následně začali do země přicházet migranti z asijských a afrických zemí. Doxiadis – Matsaganis (2012: 33).

3 Dinas – Rori (2013: 272).

4 Podrobněji Karasová (2014: 99).

charakteristickými prvky: nacionalismem, rasismem, xenofobií, protidemokratickým zaměřením a inklinací k silnému státu.⁵ O Zlatém úsvitu lze hovořit také jako o straně neonacistické, neboť ve svém programu přiznává ideologickou inspiraci Hitlerovou Třetí říší.⁶ Článek vychází z analýzy primárních zdrojů, tj. stranických materiálů Zlatého úsvitu, a sekundární literatury na dané téma. Zaměřuje se na program a ideologická východiska strany, její organizační uspořádání, užívanou symboliku, volební výsledky a voliče a konečně politické kauzy spojené s její činností. Cílem textu je podrobně prozkoumat a představit politické záměry a fungování uskupení, jemuž byla v českém prostředí – navzdory jeho značné společenské závažnosti jak v řeckém, tak i unijním kontextu – zatím věnována malá pozornost.

Problematikou řecké krajní pravice se zabývají téměř výhradně řečtí autoři. Práce Antonise A. Ellinase a Vasiliki Georgiadou jsou zatím nejdetailnějšími analýzami politiky a organizačních struktur Zlatého úsvitu.⁷ Vzájemné vztahy této strany a řecké pravoslavné církve zkoumá ve své knize s názvem *Zlatý úsvit a církve* Stavros Zoumpoulakis.⁸ Aristos Doxiadis a Manos Matsaganis se zaměřili na dopady řecké krize na politické názory Řeků, konkrétně na radikalizaci řecké společnosti a posilování rasismu a xenofobie.⁹ V řečtině vyšlo o Zlatém úsvitu několik knižních publikací, jejichž autoři většinou pocházejí z řad novinářů. Za všechny lze jmenovat Dimitrise Psarrase, přispěvatele několika levicově orientovaných periodik, a Nikose Chasapopoulose, politického redaktora středového deníku *To Vima*.¹⁰

Ideová východiska a program Zlatého úsvitu

Ekonomická, potažmo migrační krize hrají v oficiálních vyjádřeních Zlatého úsvitu ústřední úlohu. Ve svých stanovách strana sama sebe označila za „lidové hnutí věřící v ideologii nacionalismu, které se nachází v první linii boje proti národ hubícímu memorandu, proti populačním změnám způsobeným miliony ilegálních imigrantů, stejně jako proti rozpadu řecké společnosti, systematicky prosazovanému stranami stávajícího režimu a stranami takzvané levice“.¹¹

5 Mudde (1995: 206).

6 Srov. Mudde (2000: 12).

7 Kupříkladu viz Ellinas (2013; 2015); Ellinas – Lamprinou (2016); Georgiadou (2013); Georgiadou – Rori (2013).

8 Zoumpoulakis (2013).

9 Doxiadis – Matsaganis (2012).

10 Viz Psarras (2012) a Chasapopoulos (2013).

11 Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 2).

Vládnoucí systém demokratické konsolidace (*metapolitefsi*), který byl v zemi nastolen po pádu krajně pravicové vojenské diktatury v roce 1974, strana nazývá „národní zradou“ a požaduje potrestání s ním spojených politiků coby zrádců národních zájmů. Řeky údajně místo slibované prosperity dovedli k „ekonomické katastrofě“.¹² Hospodářská krize představuje pro Zlatý úsvit „špičku ledovce“ všeobecného úpadku řecké společnosti, národa, řectví (*ellinismos*) a tradičních hodnot. Za viníky tohoto negativního stavu strana označila cizí a domácí politické síly, přičemž ty druhé podle ní nelze považovat za skutečné Řeky, neboť jim chybí národní uvědomění.¹³ Jedině Zlatý úsvit prý dokáže navrátit řeckému národu jeho ztracenou hrdost: „[...] proti tomuto úpadku, za obrození našeho národa a za zlatý úsvit řectví se bijí bojovníci a bojovnice lidového nacionalistického hnutí.“¹⁴

Zlatý úsvit prohlašuje, že není pouhou politickou stranou, ale ztělesňuje „naději, že řectví přežije v této těžké době“: „Je to tajemný hlas krve, který po tisíce let až dodnes přetrvál v nezměněné podobě, aby pozvedl Řeky, probudil jejich [národní] vědomí a vedl je vstříc jejich osudu.“¹⁵ Zlatý úsvit staví na roveň stát a národ, občanství a etnicitu, *dimos* a *ethnos*: ideologická koncepce strany počítá nejen s vyloučením obyvatelstva neřeckého původu ze společného státu, ale i s požadavkem celkové radikální proměny řecké společnosti.¹⁶ Ideologii nacionalismu Zlatý úsvit považuje za nejvyšší dobro a nazývá ji „jedinou pravou revolucí“.¹⁷ Aby strana zajistila obnovu společenských, morálních a duchovních hodnot, musí se stát ideovým vzorem pro vytvoření nového typu společnosti a jedince. Cílem je pak nastolení spravedlivého státního zřízení (*politeia*), v němž si všichni řečtí občané budou rovni před zákonem a kde zákon bude všemi ctěn.¹⁸

V programových prohlášeních Zlatého úsvitu se objevuje několik definic pojmu národ. Strana přichází jak s obecnějším pojetím národa jako „společenství osob se společným původem, jazykem, způsoby, náboženstvím a kulturou“,¹⁹ tak i s konceptem biologickým: „Národ spočívá v uvědomění si rasy [a] lidového společenství. Národ představuje hlavní myšlenku a víru naší ideologie.“²⁰

12 Chrysi Avgi. *Politikes Theseis*.

13 Ellinas (2013: 551).

14 Chrysi Avgi (2012).

15 Chrysi Avgi. *Politikes Theseis*.

16 Ellinas (2013: 549).

17 Chrysi Avgi (2012).

18 Chrysi Avgi. *Metopo neolaias: Idees mas*.

19 Chrysi Avgi (2012).

20 *Ibid.*

Na jiném místě se znovu prohlašuje: „Národ pro nás znamená především rasu, krev [a] původ.“²¹ Biologický základ je v ideologii Zlatého úsvitu považován za hlavní aspekt určující příslušnost k národu a řecká „rasa“ se podle ní vyznačuje konkrétními povahovými charakteristikami.²² V souladu s „řeckým ideálem“ strana od svých stoupenců vyžaduje, aby žili morálně a ctnostně, přičemž čest považuje za nejvyšší hodnotu.²³ Dnešní Řekové jsou údajně přímými potomky a následovníky antických Řeků, což bylo dle stranických materiálů Zlatého úsvitu prokázáno vědeckými výzkumy zejména v oblasti historie, etnografie, lingvistiky a genetiky. Tuto „zjevnou pravdu“ odmítají uznat jen liberálové, internacionalisté a marxisté.²⁴

Zlatý úsvit lze označit za explicitně rasistickou stranu nejen v souvislosti s rétorikou, kterou strana používá ve svých veřejných vystoupeních: v říjnu 2012 hovořila poslankyně strany Eleni Zaroulia Vasiliou na půdě parlamentu o imigrantech jako o „podlidech“.²⁵ Rasismus strany se však projevuje i v její praktické činnosti a od slovního napadání ilegálních imigrantů nemají její stoupenci daleko ani k fyzickým útokům, či dokonce „čistkám“ v etnicky smíšených čtvrtích. Vedení strany nicméně odmítá přiznat podíl na vyvolávání násilí.²⁶ V mediálně známém případě ze září 2012, kdy v Rafině a Mesolongi začali svévolně provádět kontroly pracovních povolení prodejců z řad ilegálních imigrantů, které přitom napadali a ničili jejich stánky, se násilí účastnila i část poslanců Zlatého úsvitu.²⁷

Strana chce „vrátit“ Řecko etnickým Řekům a výhradně jim garantovat plná politická a občanská práva.²⁸ Ačkoli problematika ilegální migrace dosud nebyla vyřešena, v zemi toto téma rezonovalo zejména v letech 2008 až 2010, kdy obzvláště Atény čelily masovému přílivu přistěhovalců. Zlatý úsvit nikdy nebyl typickou antiimigrační stranou: své pojetí národa staví na etnickém původu, rase a krvi, a z toho důvodu považuje imigranty za ohrožení rasové a kulturní homogenity a čistoty řeckého národa.²⁹ Navrhoval proto jejich okamžitou deportaci a ilegální vstup do země chtěl trestně postihovat. Lidem, kteří by imigrantům poskytli práci nebo pomoc, strana vyhrožovala vyvlastněním majetku.³⁰ Zlatý

21 Chrysi Avgi. *Metopo neolaias: Idees mas.*

22 Ellinas (2013: 549–550).

23 Chrysi Avgi. *Metopo neolaias: Idees mas.*

24 Chrysi Avgi (2012).

25 Kathimerini (16. dubna 2013).

26 Ellinas (2013: 550).

27 *The Economist* (6. října 2012).

28 Ellinas (2013: 551).

29 Georgiadou (2013: 94).

30 Ellinas (2013: 551).

úsvit rovněž odsoudil existenci záchytných center a žádal, aby bylo uprchlíkům odňato právo na sociální a zdravotní péči. Vrcholem antiimigrační rétoriky strany byl návrh na zaminování příhraničních oblastí Řecka.³¹ Vládnoucí strany obviňoval z toho, že svou nečinností přispívají nejen k míšení řecké rasy, ale i ke vzniku řady negativních sociálních jevů (růst nezaměstnanosti a kriminality, šíření drogové závislosti).³²

Ellinas uvádí, že Zlatý úsvit se od současné západoevropské krajní pravice odlišuje rasismem, biologickým nacionalismem a užíváním násilí vůči různým společenským skupinám (imigrantům, národnostním a jiným menšinám, politickým oponentům atd.).³³ Pro sympatizanty strany je charakteristické přesvědčení, že mají právo brát zákon do vlastních rukou a stavět se na odpor autoritám. Řecký politický systém považují za „pseudodemokracii“ a „diktaturu parlamentu“, a proto podle nich musí být svržen. Podle Ellinase dále věří, že přední politici vládnoucích stran jsou zkorumpovaní, jednají na objednávku jiných států, případně pod vlivem údajného sionistického spiknutí, a tím usilují o oslabení řecké státní suverenity. Z toho důvodu je podle Zlatého úsvitu třeba vzít politickým stranám moc a vrátit ji lidu.³⁴

Jak naznačil předchozí odstavec, Zlatý úsvit je kromě jiného i vyhroceně antisemitskou stranou, která obviňuje „Židy a sionisty ze snah o eliminaci řeckého národa prostřednictvím Spojenými státy vytvořené globalizace a kosmopolitismu“.³⁵ Strana dokonce podporuje názor, že strůjci současné ekonomické krize jsou Židé.³⁶ Pokud jde o otázku holocaustu, Michaloliakos jako jeho bývalý popírač a obdivovatel Rudolfa Hesse dnes zpochybňuje celkový počet jeho obětí, stejně jako okolnosti genocidy Židů v Evropě.³⁷ Neméně negativní je vztah Zlatého úsvitu k islámu: hovoří se o invazi a kolonizaci Evropy muslimskými migranty ohrožujícími evropskou civilizaci.³⁸

Pozornost si zaslouží také ambivalentní vztah Zlatého úsvitu k řecké pravoslavné církvi. Od svých počátků se strana prezentovala jako protikřesťanská organizace orientující se na pohanské kultury, což odpovídá i její inklinaci k neonacismu a obdivu ke Třetí říši.³⁹ Jak ale ukazuje Zoumpoulakis, s rostoucím

31 I Efimerida (27. března 2012).

32 Chrysi Avgí (2012). Podobně Chrysi Avgí. *Metopo neolaiais: Idees mas.*

33 Ellinas (2013: 549).

34 Ibid., 549–551.

35 Ibid., 550.

36 Droumpouki (2013: 191).

37 Ibid., 198–199.

38 Chrysi Avgí (11. září 2013).

39 Karasová (2015: 377).

politickým vlivem se Zlatý úsvit začal prezentovat jako „obránce pravoslaví“, nepochybně s cílem získat sympatie voličů.⁴⁰ V zemi, v níž se k pravoslaví hlásí většina obyvatel, je příznivé stanovisko k Církvi Řecka (*Ekklisia tis Ellados*) zásadním kritériem volebního úspěchu. Církev Řecka se v minulosti opakovaně ztotožňovala s nacionalistickými, ultrakonzervativními a často autoritativními vládami, proto je pro její nynější představitele obtížné činnost Zlatého úsvitu oficiálně odsoudit, aniž by byli nuceni provést sebekritiku. Někteří z církevních hodnostářů naopak přímo či nepřímo vystoupili na podporu této strany.⁴¹

S ohledem na ekonomickou situaci Řecka věnuje Zlatý úsvit velkou pozornost hospodářské a sociální politice. Ve svých stanovách navrhuje provádět „politiku, která národ vyvede z krize [...] a bude klást důraz na rozvoj národní výroby a na principy meritokracie a sociální spravedlnosti“.⁴² Slibuje chránit sociálně slabé před „mechanismy ekonomické oligarchie“, mezi něž počítá rovněž globalizaci, která je podle strany „globální konspirací“.⁴³ Takzvaná nová politika Zlatého úsvitu má být založena na nacionalismu, který strana nazývá třetí hlavní politickou ideologií historie.⁴⁴ Ostře se vymezuje vůči liberalismu a marxismu v jakékoli jejich formě. Komunismus v praxi ztotožňuje s internacionalismem, který údajně ohrožuje nacionalismus tím, že usiluje o odstranění rozdílů mezi národy.⁴⁵ Silnou nacionalistickou ideologii považuje Zlatý úsvit za svou hlavní přednost a z této pozice kritizuje ostatní politické strany: „Politika bez stálé ideologie a víry pro nás představuje podvod, oportunistus a honbu za hlasy voličů.“⁴⁶ Řecký veřejný dluh považuje za „nelegální“, požaduje jeho audit, přezkoumání smluv týkajících se půjček řeckému státu od roku 1974 a potrestání viníků včetně zkorumpovaných politiků.⁴⁷ Vstup do eurozóny označuje za národní katastrofu, což používá jako argument k prosazení myšlenky ekonomické nezávislosti Řecka. Předpokládá návrat k národní měně a budování základní soběstačnosti země v produkci jídla, léků, paliv a zbraní. Zlatý úsvit přímo nevyzývá k vystoupení z EU, ale prohlašuje, že členství „zničilo“ lokální zemědělství a průmysl.⁴⁸

40 Zoumpoulakis (2013: 36–37).

41 *Ibid.*, 49–53.

42 Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 2).

43 Chrysi Avgi. *Metopo neolaias: Idees mas.*

44 Chrysi Avgi (2012).

45 Ellinas (2013: 551).

46 Chrysi Avgi (2012).

47 Ellinas (2013: 551).

48 Chrysi Avgi. *Politikes Theseis.*

Program Zlatého úsvitu obsahuje několik zřetelných prvků *welfare šovinismu*.⁴⁹ U nejchudšího obyvatelstva se s odezvou setkala sociální pomoc strany v podobě potravinových balíčků určených pouze etnickým Řekům.⁵⁰ Nicméně i tato iniciativa na některých místech narazila na odpor obyvatelstva zejména proto, že přiděly byly vydávány až po předložení průkazu totožnosti a registraci.⁵¹ V podmínkách antiimigrační hysterie a snižující se dostupnosti bezplatné lékařské péče v důsledku hospodářské krize Zlatý úsvit vytvořil spolek sdružující lékaře, kteří svou péči poskytují výhradně etnickým Řekům, a projekt krevní banky zaručující „čistotu krve“.⁵² Na lokální úrovni se strana snažila získat popularitu nabídkou ostrahy pro občany. Jednalo se kupříkladu o organizaci hlídek ve čtvrtích se zvýšenou kriminalitou, ochranu dětí a starších občanů.⁵³

Zlatý úsvit se profiluje jako hnutí, které je činné nejen uvnitř řeckého státu, nýbrž i všude tam, kde žijí Řekové.⁵⁴ Tato formulace má zjevné implikace pro konkrétní podobu zahraniční politiky strany a jejích globálních ambicí. Zlatý úsvit přišel s plánem založit zahraniční pobočky v každém velkém městě s řeckou menšinou a své kanceláře již dokázal otevřít například v Německu a v Itálii, mimo Evropu pak v americkém New Yorku, kanadském Montrealu a australském Melbourne.⁵⁵ Strana chce podle svých slov provádět „nezávislou a hrdou zahraniční politiku, v níž Řecko nebude podřízeno USA nebo komukoli cizímu“.⁵⁶ Snaží se oživit myšlenku Velkého Řecka a vrátit Řekům ztracená území a hrdost. Hovoří přitom o severním Epiru, Kypru, Egeidě, Thrákii a Makedonii a nechybí ani vyhrocená rétorika: podle Michaloliakose by měl být každý politik, který vyjádří ochotu uznat název Makedonie pro makedonskou republiku, obviněn z velezrady.⁵⁷ Zahraničněpolitickou rétoriku Zlatého úsvitu charakterizují také protiturecká a protialbánská vystoupení.⁵⁸

49 *Welfare šovinismus* je příkladem ekonomické politiky, která poskytuje sociální výhody výhradně příslušníkům vlastního národa a obvykle na úkor přistěhovalců. Podrobněji Ivaldi (2000: 7–8), nebo Strmiska (2001).

50 V Řecku je občanská společnost tradičně nedostatečně rozvinutá, a tak v podstatě jedinými nositeli humanitární pomoci a péče o bližní jsou rodina, stát a církev. Tyto aktéry přitom ekonomická krize značně oslabil. Podrobněji Sotiropoulos (2004).

51 BBC News (1. dubna 2013).

52 Chrysi Avgi (26. dubna 2013).

53 Psarras (2012: 377–384).

54 Chrysi Avgi. *Metopo neolaias: Idees mas*.

55 The Guardian (1. dubna 2013).

56 Chrysi Avgi. *Metopo neolaias: Idees mas*.

57 Ellinas (2013: 551).

58 Psarras (2014: 10, 25).

Při zkoumání příčin politického úspěchu Zlatého úsvitu připisuje mnoho autorů velký význam ekonomické krizi, která zviditelnila a prohloubila některé již existující problémy země. Podle Ellinase je řecký politický systém dlouhodobě nefunkční, trpí obrovskou mírou korupce, klientelismu a populismu. Autor tvrdí, že v důsledku reforem a úsporných opatření posledních let se klientelistské vazby, jejichž prostřednictvím strany vládly, začaly rozpadat. Političtí představitelé země nedokázali nabídnout jinou alternativu vládnutí, a proto získaly navrch extremistické strany nabízející radikální proměnu systému.⁵⁹ Podle Zoumpoulakise ovlivnila každodennost Řeků především migrační krize, která vedla k degradaci veřejného prostoru, zejména v případě Atén, a k nárůstu kriminality. Ekonomická krize pak měla zavdat příčinu k šíření antisystémových postojů. Důležitým předpokladem pro úspěch Zlatého úsvitu byla podle Zoumpoulakise postupná „rehabilitace“ krajní pravice po dlouhém období politické a společenské marginalizace (prakticky od pádu junty v roce 1974), k níž došlo účastí ultrakonzervativní a šovinistické Lidové ortodoxní výzvy (*Laïkos orthodoxos synagermos*, LAOS) ve vládní koalici Loukase Papadimose v letech 2011 až 2012.⁶⁰ Podle Doxiadise a Matsaganise nejsou xenofobní a populistické myšlenky Zlatého úsvitu významné části řecké populace cizí. Uvádějí, že za poslední dvě dekády se vytvořil společenský konsensus utvrzující Řeky v jejich národní výjimečnosti, který se radikalizoval v důsledku ekonomické a migrační krize a přetvořil se do „kultury neposlušnosti ve vztahu k právu a autoritám“.⁶¹ Přítomnost xenofobních nálad ve společnosti lze vysvětlit tím, že až do devadesátých let 20. století nepředstavovalo Řecko pro imigranty cílovou zemi, ale naopak bylo zdrojem emigrace, a Řekové tedy na imigranty nebyli zvyklí.⁶²

Organizační struktura strany

Zlatý úsvit disponuje propracovanou organizační strukturou s jasnou hierarchií a silným vůdcem v čele.⁶³ Detailnější informace o vnitřní organizaci a členech si chrání, dlouhou dobu proto nebyl znám ani přesný obsah stanov. Strana je zveřejnila na svých webových stránkách jako „Skutečné stanovы Zlatého úsvitu“ až v září 2013, aby čelila politickým a mediálním útokům následujícím po vraždě řeckého antifašisticky orientovaného rappera Pavlose Fyssase, kterou spáchal

59 Ellinas (2013: 556–557).

60 Zoumpoulakis (2013: 12–16).

61 Doxiadis – Matsaganis (2012: 5–6).

62 Ellinas (2013: 557).

63 Dinas et al. (2016: 81).

jeden ze členů strany.⁶⁴ Vedle tohoto dokumentu lze vycházet z práce Antonise A. Ellinase, kterému se již dříve podařilo získat materiály Zlatého úsvitu přímo od jeho vedení.⁶⁵ Ačkoli se organizační struktura strany vyznačuje mnohými prvky typickými pro krajní pravici, zároveň se podobá uspořádání komunistických stran co do užívané terminologie a existence stranických buněk na lokální úrovni.

Nejvyšším orgánem Zlatého úsvitu je stranický sjezd (*Synedrio*), který se schází každé tři roky s cílem stanovit hlavní principy programu a strategie strany.⁶⁶ Na sjezdu je volen generální tajemník (*Genikos grammateas*) a ústřední výbor strany (*Kentriki epitropi*). Delegáty, kterých je celkem tři sta, na sjezd vysílají jednotlivé stranické buňky, které zároveň představují základní organizační jednotku strany.⁶⁷ V období mezi stranickými sjezdy zastává úlohu nejvyššího orgánu strany generální tajemník, jehož rozhodnutí jsou pro ostatní úrovně hierarchie závazná. Michaloliakos, který je svými spolustraníky titulován jako vůdce (*Archigos*), disponuje rozsáhlými pravomocemi při jmenování členů strany na vnitrostranické posty a má rozhodující slovo při výběru kandidátů na volební listiny. O síle jeho postavení svědčí fakt, že je jeho funkční období na sjezdech prodlužováno automaticky, pokud se většina přítomných nevysloví pro uskutečnění nových voleb.⁶⁸ Ústřední výbor Zlatého úsvitu tvoří generální tajemník a šedesát volených členů strany. Podílí se na vytváření stranické politické linie a má pravomoc jmenovat Etický výbor (*Epitropi deontologias*), Výbor kontroly hospodaření (*Epitropi elenchou oikonomikon*) a Výbor pro posouzení kandidátů na členství (*Epitropi axiologisis ypopsifion veon melon*).⁶⁹ Dalším důležitým orgánem je Politická rada (*Politiko symvouliao*), která je poradním a výkonným sborem generálního tajemníka, jímž je rovněž jmenována.⁷⁰ Generální tajemník má právo kteréhokoli člena rady kdykoli odvolat.⁷¹

64 Chrysi Avgi (30. září 2013).

65 Ellinas (2013).

66 Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 12, odst. 1).

67 Ellinas (2013: 552). Podrobněji k činnosti stranických buněk Ellinas – Lampranou (2016: 1–17).

68 Ellinas (2013: 553), podobně Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 16–17).

69 Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 10, odst. 18–19). Etický výbor schvaluje vystupování členů XA na veřejnosti a věnuje se disciplinárním přestupkům. Výbor kontroly hospodaření provádí dohled nad financováním strany. Příhláškami žadatelů o členství se zabývá Výbor pro posouzení potenciálních nových členů, který je sestaven z pěti členů ústředního výboru strany jmenovaných jejím generálním tajemníkem na tříleté funkční období. Výbor se schází minimálně jednou měsíčně a předsedá mu nejstarší z jeho členů. Podrobněji *Ibid.*, čl. 5, odst. 4.

70 Ellinas (2013: 553).

71 Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 21, odst. 2).

Členem strany se může stát pouze „řecký občan nebo etnický Řek, který sdílí ideologické a politické postoje strany a dovršil osmnácti let věku“.⁷² K přijetí je nutné předložit doporučení minimálně dvou jejích stávajících členů. Každý nový člen musí pro stranu pracovat nejméně jeden rok, teprve poté získává aktivní a pasivní volební právo v rámci vnitrostranických voleb.⁷³ Z Ellinasova interview s Michaloliakosem vyplývá, že v roce 2013 Zlatý úsvit registroval přibližně tři tisíce členů, a ačkoli po volebním úspěchu roku 2012 a vstupu do řeckého parlamentu zaznamenal ze strany veřejnosti větší zájem o členství, výraznější rozšiřování svých řad údajně neplánoval.⁷⁴ Tato strategie však neplatila ohledně množství míst, kde má Zlatý úsvit své zastoupení, protože jeho stranické buňky po volbách vznikly ve všech významných regionálních centrech.⁷⁵

Z hlediska regionální základny Zlatý úsvit disponuje třemi typy organizačních jednotek, a to oblastními organizacemi (*perifereiaki organosi*), místními organizacemi (*topiki organosi*) a tzv. ostatními oblastními strukturami, jinak nazývanými „křídla strany“ (*loiipes perifereiakes domes* nebo *pteryges*).⁷⁶ Zatímco činnost místních organizací je zastřešena jednotlivými oblastními organizacemi, stranická křídla jsou zřizována s cílem zlepšit koordinaci a efektivitu činnosti členů, a to na základě konkrétních aktivit, např. profesních, vědeckých, společenských, sportovních, nebo ekologických.⁷⁷ Vytvořeny byly též ženská a mládežnická organizace Zlatého úsvitu, Fronta žen (*Metopo gynaiakon*) a Fronta mládeže (*Metopo neolaias*).

Fronta žen se myšlenky Zlatého úsvitu pokusila aplikovat na otázky postavení ženy ve společnosti a její role ve veřejné a soukromé sféře, čímž vznikla ideologická platforma pro potenciální voličky strany. Na svých webových stránkách Fronta žen vedle ideologických článků o řecké historii, filozofii a nacionálním socialismu nabízela i příspěvky o rodině a výchově dětí, či dokonce o vaření a kosmetice.⁷⁸ Marianna Karakoulaki míní, že Zlatý úsvit vytvořil svou ženskou organizaci proto, aby se stal atraktivnějším pro veřejnost a pro své voliče: Fronta žen v podstatě nereprezentuje zájmy žen, nepodporuje jejich práva ani

72 Ibid., čl. 4, odst. 1.

73 Ibid., čl. 5–6.

74 Ellinas (2013: 553).

75 The Economist (6. října 2012).

76 Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 11, 26–27). V současné době existuje třináct oblastních organizací XA, a to v Attice, střední Makedonii, východní Makedonii-Thrákii, Epiru, Thesálii, na Ionských ostrovech, v západním a středním Řecku, na Peloponésu, v severní a jižní Egeidě a na Krétě. Viz Chrysi Avgi. *Perifereiakes Organoseis*.

77 Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 28, odst. 1).

78 Podrobněji *Metopo gynaiakon* [online].

politickou rovnost, naopak ženy představuje v jejich tradičních rolích manželky a matek, jejichž hlavním posláním je přivést na svět další generaci „etnicky řeckých dětí“.⁷⁹ Ostatně v tomto smyslu se vyjadřuje i Zlatý úsvit v jednom ze svých ideologických článků: „Řecká žena je ta, která přejímá svatou roli matky, aby zachovala kulturní dědictví,“ a v rámci nacionalistického hnutí je „hybnou silou, matkou národa, ujímající se vůdčí úlohy ve výuce a utváření společenské odpovědnosti a národního vědomí předávajíc štafetu novým generacím Řeků“. Tentýž text pak za vzor řeckým ženám udává Laskarinu Bouboulinou, hrdinku řeckého boje za nezávislost, a zneužívá její odkaz, když ji nazývá „nacionalistkou“ a „stoupenkyní Zlatého úsvitu“ (*Chrysvagitissa*).⁸⁰

Postavení žen ve vnitrostranickém životě Zlatého úsvitu je marginální. Od červnových voleb roku 2012 stranu v parlamentu dlouho zastupovala jediná žena z celkových osmnácti poslanců, a to manželka předsedy strany, Eleni Zaroulia Vasiliou. V současnosti působí za stranu v parlamentu také Sotiria Ioanni Vlachou.⁸¹ Jistá míra účelovosti je v případě ženské organizace Zlatého úsvitu patrná. Na jednu stranu brojí proti ženské emancipaci a požaduje návrat k tradičním rodinným hodnotám a patriarchálnímu společenskému uspořádání, na druhé straně oslavuje zásluhy žen-bojovnic a jejich roli v řecké historii, a to nejen ve starověké Spartě, nýbrž paradoxně i v domácím antifašistickém odboji za druhé světové války, a vyzývá své členky, aby následovaly jejich příkladem.⁸² Věrnější obraz postoje Zlatého úsvitu k ženám, než jaký nabízí jeho ženská organizace, poskytl fyzický útok Iliase Kasidiarise, poslance strany a jejího tiskového mluvčího, na političku Komunistické strany Řecka (*Kommounistiko komma tis Ellados*; KKE) Lianu Kanelli, k němuž došlo v přímém přenosu během politické debaty v televizním studiu v období mezi dvojími volbami roku 2012.⁸³ Někteří komentátoři ho interpretovali jako snahu Kasidiarise svou politickou protivnici veřejně ponížit a zastrašit.⁸⁴

Oproti tomu Fronta mládeže představuje aktivistické křídlo strany, starající se o její propagaci, distribuci letáků a pořádání společných akcí. Prostřednictvím svých mladých členů začal Zlatý úsvit pronikat do prostředí řeckých středních škol s cílem vychovat nové stoupence. Na jaře 2013 vyvolal značné pobouření odborné veřejnosti projekt strany zaměřený na výuku historie pro děti základních škol, která akcentovala nacionalistický přístup k výkladu řeckých dějin

79 Karakoulaki (16. října 2012).

80 Chrysi Avgi (31. prosince 2012).

81 Vouli ton Ellinon [online].

82 Karakoulaki (16. října 2012).

83 Kathimerini (8. června 2012).

84 Karakoulaki (16. října 2012).

a další ideologické momenty charakteristické pro Zlatý úsvit a jeho rétoriku.⁸⁵ K úspěchu Fronty mládeže a extremismu Zlatého úsvitu u mladých Řeků do značné míry přispěl negativní sociální vývoj v Řecku posledních let. Řecká mládež totiž patří mezi ty společenské skupiny, které globální ekonomická krize zasáhla nejvíce. Míra nezaměstnanosti se v této kategorii dlouhodobě pohybuje okolo 50 % a v současnosti je vůbec nejvyšší v rámci EU.⁸⁶ Mezi mladými lidmi se proto šíří pocity deziluze a beznaděje, přičemž mnozí autoři poukazují na skutečnost, že poprvé od druhé světové války budou životní podmínky nové generace horší, než jaké byly za jejich rodičů.⁸⁷

Symbolika strany

Symbolika Zlatého úsvitu, stejně jako aranžmá jeho veřejných akcí, připomíná estetiku krajně pravicových režimů meziválečného období a zároveň odkazuje na symboly, které jsou tradiční jak pro řecké, tak pro mezinárodní krajně pravicové prostředí. Ústředním znakem strany je řecký meandr upravený tak, že evokuje nacistickou svastiku. V nejčastější modrobílé podobě, tj. v řeckých národních barvách, je obklopen vavřínovým věncem a doplněn o název strany.⁸⁸ Zlatý úsvit obhazuje meandr jako tradiční helénský symbol s tím, že má odkazovat na kulturní tradici starých Řeků, jejichž pokračovateli se jeho členové chtějí stát. Údajně proto nemá nic společného s nacistickým Německem nebo fašistickou Itálií.⁸⁹ Vedle modrobílé kombinace používá Zlatý úsvit jako své stranické barvy černou, bílou a červenou, které mají odkazovat na barvy bojovníků řeckého národního povstání roku 1821.⁹⁰ Tato trojice barev, známá jako *Schwarz-Weiß-Rot*, je ale zároveň všeobecně považována za symbol německého císařství, výmarské republiky a konečně také Třetí říše, a bývá proto užívána uskupeními německých monarchistů nebo obecně krajní pravici.⁹¹ V těchto barvách bývá vyobrazen také keltský kříž, symbol oblíbený nejen u stoupenců Zlatého úsvitu, ale také dalších neonacistických organizací. Na praporech stoupenců strany se často objevuje byzantská dvouhlavá orlice.

Pro členy strany jsou charakteristické stejnokroje a tetování se stranickou, nacionalistickou či neonacistickou symbolikou. Estetiku meziválečných krajně

85 The Economist (4. března 2013).

86 Trading Economics [online].

87 Marvakis et al. (2013: 4).

88 Chrysi Avgi (30. září 2013: čl. 1, odst. 3-4).

89 Chrysi Avgi (2012).

90 Ibid.

91 Rautenberg (2008).

pravicových režimů napodobují průvody s pochodněmi a ohni a pochody ve vojenských formacích. Celkový dojem podtrhuje tzv. Modrá armáda (*Galazia stratia*), v podstatě polovojenská pořádková jednotka, která je aktivní od roku 2001. Modrá armáda má ve znaku modrobílý erb s dvouhlavou orlicí a lebkou se zkříženými meči. V jejím čele stojí Ilias Panagiotaros, poslanec Zlatého úsvitu a blízký spolupracovník Michaloliakose, a tvoří ji osobní strážci představitelů strany.⁹² Nedílnou součástí veřejných vystoupení strany je používání nacistického pozdravu, a to i na půdě parlamentu.⁹³ I v tomto případě strana prezentuje pozdrav vztyčenou pravicí jako tradiční pozdrav antických Řeků.⁹⁴ V souhrnu se tedy symbolika a veřejná prezentace Zlatého úsvitu nevymyká praxi evropské krajní pravice.

Volební zisky a voliči strany

Za dobu existence Zlatého úsvitu až do jeho prvního volebního úspěchu v místních volbách roku 2010 kandidovali jeho členové v parlamentních a místních volbách a ve volbách do Evropského parlamentu (EP) velmi nepravidelně. Vůbec poprvé strana postavila své kandidáty v evropských volbách roku 1994. Poté se účastnila všech následujících voleb do EP, přičemž v roce 1999 kandidovala v koalici se stranou První linie (*Proti Grammi*) Konstantina A. Plevrise, v řeckém prostředí známého popíráním holocaustu, a v roce 2004 v rámci nově vzniklé krajně pravicové Vlastenecké aliance (*Patriotiki symmachia*, PATRIS). Nejlepšího výsledku tohoto období Zlatý úsvit dosáhl ve spolupráci s Plevrisovou stranou, když obě uskupení dohromady obdržela 0,75 % hlasů, v ostatních případech zisky Zlatého úsvitu nepřesáhly půl procenta. Zcela odlišný výsledek přinesly zatím poslední volby do EP v roce 2014, kdy Zlatý úsvit získal – již v kontextu ekonomické krize a jednání o setrvání Řecka v eurozóně – bezprecedentních 9,4 % hlasů a stal se třetí nejsilnější stranou.⁹⁵

Politický průlom Zlatý úsvit zaznamenal v již zmíněném roce 2010, kdy byl v aténských komunálních volbách do městské rady zvolen Michaloliakos a historicky jako první zástupce strany obsadil některou z volených veřejných funkcí.⁹⁶ Tehdy pro něj hlasovalo 5,3 % voličů.⁹⁷ Již v letech 2002 a 2006 se strana bez úspěchu zúčastnila komunálních voleb, v prvním případě pouze formou

92 I Efimerida (1. října 2013).

93 Georgiadou (2013: 81).

94 Chrysi Avgi (10. září 2013).

95 Ypourgeio esoterikon. Ekloges [online].

96 Dinas et al. (2016: 81).

97 Ypourgeio esoterikon. Ekloges [online].

vyjádření podpory kandidátovi jiné strany podobného politického smýšlení.⁹⁸ Poměrně vysoký volební výsledek Zlatého úsvitu z roku 2010 proto vzbudil značnou pozornost veřejnosti. Někteří autoři dokonce v tehdejším úspěchu strany spatřovali klíč k jejímu vstupu do řeckého parlamentu o dva roky později.⁹⁹ V této době se Zlatý úsvit zaměřil na aktuální témata, zejména na antiimigrační politiku a problematiku nárůstu kriminality, a přišel se strategií zakládání občanských výborů a iniciativ na místní úrovni.¹⁰⁰

Parlamentních voleb se Zlatý úsvit do roku 2012 zúčastnil pouze dvakrát, a to v letech 1996, kdy dosáhl pouhých 0,07 % hlasů, a 2009, kdy skončil s 0,29 % hlasů.¹⁰¹ V roce 2012 se v důsledku dlouhodobé politické krize konaly parlamentní volby dvakrát, a to v květnu a v červnu, přičemž v obou případech Zlatý úsvit s výsledkem téměř sedmi procent hlasů přesáhl tříprocentní klauzuli pro vstup do parlamentu. Zatímco v květnu 2012 strana získala 21 mandátů a umístila se jako šestá, v červnu 2012 stačilo jejích 18 mandátů na páté místo.¹⁰² Lze přitom mluvit o skutečně razantním vzestupu, neboť Zlatý úsvit tehdy ve srovnání s volbami roku 2009 obdržel více než dvacetinásobný počet hlasů.¹⁰³ Vinou přetrvávající politické a ekonomické nestability v zemi se dvoje parlamentní volby uskutečnily i v roce 2015. Zlatý úsvit si v nich udržel podobný procentuální výsledek jako v roce 2012 (v lednu 2015 6,3 % a v září 2015 7 %), nicméně v aktuálním rozložení sil na politické scéně postoupil na pozici třetí nejsilnější strany.¹⁰⁴

Rozhodování řeckých voličů ve dvojích volbách roku 2012 bylo ovlivněno skutečností, že v předvolebních kampaních politických stran dominovaly otázky podpisu druhého memoranda o finanční půjčce Řecku a setrvání země v eurozóně, které rozdělovaly společnost. Volební úspěch Zlatého úsvitu souvisel s odlivem voličů od hlavních politických stran řeckého bipartismu, Nové demokracie (*Nea dimokratia*, ND) a Panhelénského socialistického hnutí (*Panellinio sosialistiko kinima*, PASOK), a se značnou ztrátou strany LAOS, která měla ke Zlatému úsvitu ze všech kandidujících uskupení ideologicky nejbližší.¹⁰⁵

98 XA podpořil kandidaturu předsedy strany LAOS Georgiose Karatzaferise v prefektuře Atény-Pireus, podrobněji Georgiadou (2013: 96).

99 Dinas – Rori (2013: 277).

100 Ibid., 9–10. Podrobněji Georgiadou – Rori (2013: 331–333).

101 Ypourgeio esoterikon. Ekloges [online].

102 Ibid.

103 Jedná se o nárůst z 19 624 hlasů v roce 2009 na 441 018 hlasů v květnu 2012, viz Georgiadou (2013: 96).

104 Ypourgeio esoterikon. Ekloges [online].

105 V období mezi volbami let 2009 a 2012 ztratil PASOK více než dvě třetiny svých voličů, ND pak téměř polovinu. LAOS se po volbách roku 2012 nedostal do parlamentu. Viz Georgiadou (2013: 95).

V květnu 2012 ND a PASOK získaly dohromady pouhých 35,6 % hlasů, přitom ještě v roce 2009 to bylo 77,4 %, a i v tomto případě se jednalo o jeden z nejhorsších volebních výsledků v historii.¹⁰⁶ Ze situace profitoval nejen Zlatý úsvit, ale především Koalice radikální levice – Sjednocená společenská fronta (*Synaspismos rizospastikis aristeras – Enotiko koinoniko metopo*, SYRIZA), která na politické scéně zaujala uvolněné místo po PASOK.¹⁰⁷

Z hlediska volební geografie jsou volební výsledky Zlatého úsvitu různorodé. V místních volbách roku 2010 se setkal s nadprůměrnou podporou v aténské čtvrti Agios Panteleimon, kde získal 8,38 % hlasů.¹⁰⁸ V tomto volebním obvodu se v posledních letech soustředilo množství ilegálních imigrantů, což vedlo ke zhoršení tamních sociálních podmínek. Místní proto volili Zlatý úsvit především kvůli jeho antiimigrační politice.¹⁰⁹ Ve dvojích parlamentních volbách roku 2012 dosáhla strana nadprůměrných výsledků v centrálním Řecku, v Attice a na Peloponésu. Podporu zaznamenala rovněž ve střední a západní Makedonii, naopak nejmenší zájem o ni měli voliči z řeckých ostrovů a Epiru.¹¹⁰ Podobně jako před ním LAOS slavil Zlatý úsvit úspěch častěji v hustě obydlených prefekturách, zároveň však na rozdíl od LAOS získal podporu i v méně urbanizovaných oblastech (Lakonie, Korint, Argolida). Naopak v severním Řecku byl méně úspěšný než LAOS.¹¹¹ Podle Doxiadise a Matsaganise získala strana podporu v podstatě napříč celým Řeckem, nikoli pouze ve větších městech, pro něž je typická zvýšená kriminalita a vyšší koncentrace imigrantů.¹¹² Vasilopoulou a Halikiopoulou upozornily na překvapivou skutečnost, že Zlatý úsvit uspěl i v obcích, v nichž za druhé světové války došlo k masakrům civilního obyvatelstva nacisty.¹¹³

Demografický profil voličů Zlatého úsvitu odpovídá praxi západoevropských krajně pravicových stran, muži mezi nimi převažují nad ženami a je zajímavé, že podíl mužů mezi dvojími volbami roku 2012 významně vzrostl.¹¹⁴ Také

106 Doxiadis – Matsaganis (2012: 9).

107 Dinas – Rori (2013: 270–271).

108 Ypourgeio esoterikon. Ekloges [online].

109 Doxiadis – Matsaganis (2012: 33–34).

110 Ypourgeio esoterikon. Ekloges [online].

111 Ellinas (2013: 554).

112 Doxiadis – Matsaganis (2012: 18). Podobně Ellinas (2015: 7).

113 Ve volebním obvodu Distomo získal XA 6,4 % hlasů a v Kalavrytē 6,2 % hlasů, viz Vasilopoulou – Halikiopoulou (2013: 535).

114 V květnu 2012 volilo XA 8 % mužů a 6 % žen, přičemž v červnu 2012 to bylo již 10 % mužů a 4 % žen, podrobněji Ellinas (2013: 554–555). Je otázkou, zda rozhodování voliček ovlivnil již zmiňovaný incident, při němž představitel XA Ilias Kasidiaris napadl komunistickou političku Lianu Kanelli a ke kterému došlo právě v tomto mezidobí.

věkový průměr voličů Zlatého úsvitu odpovídá západoevropskému trendu, strana má podporu voličů mladších věkových kategorií, jejichž podíl mezi lety 2012 a 2014 rostl.¹¹⁵ Pokud jde o nejvyšší dosažené vzdělání, podle Georgiadou má 58 % voličů Zlatého úsvitu technické vzdělání nebo maturitu.¹¹⁶ Nejčastěji jej volí středoškolsky vzdělaní, příp. osoby potýkající se s pracovní nejistotou, tj. nezaměstnaní, studenti, živnostníci, zemědělci, apod.¹¹⁷ Na skutečnost, že lze voliče Zlatého úsvitu nejspíše zařadit do střední třídy, ukazují údaje, podle nichž jen 8 % z nich považuje svoji ekonomickou situaci za neudržitelnou a zároveň jen 4 % z nich věří, že jsou dostatečně ekonomicky zabezpečeni.¹¹⁸

Tvrzení, že Zlatý úsvit ve dvojích volbách roku 2012 těžil z propadu pravice- vých stran, tj. zejména ND a LAOS, potvrzují následující čísla: přibližně desetina voličů ND z roku 2009 volila v roce 2012 právě Zlatý úsvit, přičemž LAOS na úkor Zlatého úsvitu ztratil dokonce pětinu svých voličů.¹¹⁹ V menší míře volili Zlatý úsvit i voliči PASOK a část levicových radikálů.¹²⁰ Strana zaznamenala výrazný úspěch u prvovoličů (22 %), stejně jako u voličů, kteří se obvykle voleb neúčastní (7 %).¹²¹ Jako motiv své volby uváděli voliči Zlatého úsvitu přání otevřít diskusi o řešeních ekonomické krize a o setrvání Řecka v eurozóně nebo podpořit vznik silné opozice vůči vládě. Podle Georgiadou lze proto u voličů strany identifikovat na jedné straně politickou, na druhé straně ekonomickou protestní motivaci.¹²² Ellinas pak Zlatý úsvit považuje za ideologicky nekoherentnější stranu, neboť se téměř polovina jeho voličů označila za nacionalisty.¹²³

Politické kauzy strany

Program a politické metody Zlatého úsvitu jsou pro většinu řeckých politických stran jen obtížně akceptovatelné, k možné spolupráci s ním se proto stavějí odmítavě. Ke špatné pověsti strany přispěla řada incidentů, ve kterých její členové vystupovali jako podezřelí ze závažných trestných činů. V posledních letech došlo v Řecku k prudkému nárůstu případů násilí vůči imigrantům a evidovány byly rovněž útoky proti příslušníkům sexuálních menšin. K obětem

115 Ellinas (2015: 7).

116 Georgiadou (2013: 99).

117 Georgiadou – Rori (2013: 325).

118 Doxiadis – Matsaganis (2012: 18).

119 Ellinas (2013: 554–555).

120 Georgiadou (2013: 96).

121 Ellinas (2013: 556).

122 Georgiadou (2013: 97).

123 Ellinas (2013: 558).

xenofobního násilí, k němuž dochází spontánně i organizovaně, patřily též ženy a děti.¹²⁴ V květnu 2011 došlo v Aténách k sérii násilných činů poté, co byl skupinou imigrantů ubodán a okraden řecký občan Manolis Kandarīs. Tento incident vyvolal násilnou protireakci vůči náhodným obětem z řad přistěhovalců, jejímž cílem bylo pomstít Kandarīsovu smrt. Podle zprávy *Human Rights Watch* byla pouze v nejkritičtější den, 12. května 2011, zabita jedna osoba a dalších 25 bylo hospitalizováno se zraněními.¹²⁵ Koncentrace rasově motivovaného násilí byla v uplynulých letech nejvyšší v Aténách, kde žije početně nejvýznamnější skupina imigrantů. Případy násilí byly zaznamenány také v Aspropyrgu, Korintu, Patrasu nebo na Krétě.¹²⁶

Většina pachatelů násilných trestných činů vůči imigrantům nikdy nebyla potrestána. V mnoha případech totiž policie a justice selhaly při jejich vyšetřování, a z toho důvodu v Řecku navzdory existenci příslušné legislativy prakticky nepadají soudní rozsudky za rasově motivované zločiny.¹²⁷ Existují reálné obavy ze spolupráce Zlatého úsvitu s řeckou policií nebo napojení členů strany na policejní složky. O tom vypovídají i volební preference policejních příslušníků, kteří v Řecku mají – stejně jako příslušníci armády – vlastní volební okrsek. Ve volbách do EP roku 2014 pro Zlatý úsvit hlasovala více než polovina voličů z řad policie, více než v roce 2012.¹²⁸ Existují svědectví o nečinném přihlížení členů policejního sboru násilí páchanému stoupenci Zlatého úsvitu na imigrantech a anarchitech, či dokonce o jejich podílu na tomto násilí.¹²⁹ Otazník se vznáší nad soudním procesem se třemi údajnými pachateli pokusu o vraždu afghánského uprchlíka Alího Rahímího, který začal v září 2011 a od té doby byl několikrát odložen. Je v něm souzena i členka Zlatého úsvitu a neúspěšná kandidátka v parlamentních volbách roku 2012 Themis Skordeli.¹³⁰ V červnu 2012 byli spolu s dcerou předsedy Zlatého úsvitu Uraníí Michaloliakosovou zatčeni dva poslanci strany, zvolení do parlamentu v květnu 2012. Poté, co je policie vyslechla pro důvodné podezření z účasti na fyzickém napadení muže pákistánského původu během shromáždění stoupenců strany, byli propuštěni na svobodu bez obvinění.¹³¹

124 Eleftherotypia (22. září 2013).

125 Human Rights Watch (10. července 2012: 42); podrobněji Triandafyllidou – Kouki (2014: 418–436).

126 Human Rights Watch (10. července 2012: 61–69).

127 Human Rights Watch (3. prosince 2013).

128 To Vima (26. května 2014).

129 The Guardian (9. října 2012); podobně Psarras (2012: 177–191).

130 Human Rights Watch (5. prosince 2013); podobně I Efimerida (19. listopadu 2012).

131 Human Rights Watch (10. července 2012: 39).

Podobně jako v těchto dvou případech odmítá Zlatý úsvit podíl viny i v dalších medializovaných kauzách, především pak v případě vraždy rappera a v Řecku známého antifašistického aktivisty Pavlose Fyssase. Zpěvák, který byl ubodán 18. září 2013 na předměstí Atén, stihl před svou smrtí jako svého vraha identifikovat člena a zaměstnance Zlatého úsvitu Georgia Rupakiase. Ten krátce po svém činu a těsně před dopadením policií dokonce o okolnostech události s předstihem informoval vedení strany.¹³² Zavraždění Fyssase vyvolalo masové protesty veřejnosti, na půdě parlamentu ho odsoudily všechny politické strany a prostřednictvím svého tiskového mluvčího Kasidiarise tak učinil i Zlatý úsvit.¹³³ S úmrtím Fyssase patrně souvisel také teroristický akt ze dne 1. listopadu 2013, při němž byli na předměstí Atén dva členové Zlatého úsvitu zastřeleni a jeden vážně zraněn.¹³⁴ Všichni tři se stali terčem střelby maskované dvojice na motorce, zatímco hlídali místní pobočku strany. K činu se následně přihlásila dosud neznámá organizace Bojové lidové revoluční síly (*Machomenes laikes epanastatikes dynameis*).¹³⁵

V atmosféře prohlubujících se politických debat o zamezení vzestupu extremismu v Řecku a v souvislosti s Fyssasovou vraždou byli dne 28. září 2013 zatčeni předseda Zlatého úsvitu Michaloliakos spolu s dalšími představiteli strany. Policie je obvinila ze založení a podílu na činnosti zločinecké organizace, vyslechla na tři desítky členů strany a v zatýkání pokračovala i v následujících měsících.¹³⁶ V červenci 2014 byl z ilegálního držení zbraní obviněn Kasidiaris. V září 2014 řecký parlament po dlouhých sporech schválil tzv. protirasistický zákon (*antirasistiko nomoschedio*), na jehož základě došlo ke zpřísnění trestů za podněcování zločinů z nenávisti a rasově motivované činy. Soudní řízení s více než sedmi desítkami obžalovaných členů Zlatého úsvitu, jimž hrozí vysoké tresty odnětí svobody až do výše dvaceti let, začalo 20. dubna 2015 a jeho výsledek není dosud znám.¹³⁷ Vzhledem k překročení maximální délky vazby, kterou řecký právní řád stanovuje na 18 měsíců, došlo v březnu 2015 k propuštění Michaloliakose a dalších zadržovaných členů strany na svobodu.¹³⁸ V březnu 2016 stejným způsobem skončila vazba i pro údajného Fyssasova vraha, Georgia Rupakiase.¹³⁹

132 Kathimerini (18. září 2013).

133 Protothema (19. září 2013).

134 The Guardian (1. listopadu 2013).

135 Eleftherotypia (17. listopadu 2013).

136 Triantaphyllou (8. října 2013).

137 Protothema (9. března 2015).

138 Wall Street Journal (20. března 2015).

139 Kathimerini (18. března 2016).

Mnohé kontroverze ve vztahu ke Zlatému úsvitu budí otázka způsobu jeho financování. Zatím se lze pouze dohadovat, odkud pocházejí finanční zdroje strany, jež ve svých stanovách vymezuje původ financí následujícím způsobem: pocházejí ze státních dotací, členských příspěvků, veřejných darů, fundraisingu, z veřejně pořádaných akcí a případně také z půjček.¹⁴⁰ V prosinci 2013 řecký parlament odhlasoval zastavení státní podpory Zlatého úsvitu, a to na základě nového zákona umožňujícího odebrání dotací straně, jejíž vedení je obviněno z kriminální činnosti a terorismu.¹⁴¹ Spekuluje se o napojení strany na řecké obchodní magnáty, rejdáře, developery a bankéře. Minimálně ve vztahu k majitelům řeckých námořních společností se Zlatý úsvit v minulosti na půdě parlamentu pokoušel prosadit některá vstřícná opatření.¹⁴² Domněnky o úzkých kontaktech rejdářů se Zlatým úsvitem rozdmýchal v polovině října 2013 policejní nález velkého množství ilegálně držených zbraní a předmětů s nacistickou tematikou v domě uprchlého podnikatele Anastasiose Pallise.¹⁴³ Zbraně mohly být určeny potřebám Zlatého úsvitu. Probíhající soudní řízení ukázalo, že představitelé strany usilovali o vytvoření přísně hierarchické paramilitární organizace, zakládali výcvikové tábory a úderné jednotky odpovědné stranickému vedení a disponující nelegálními zbraněmi.¹⁴⁴ Podle některých bylo cílem Zlatého úsvitu provedení státního převratu a nastolení politického zřízení vycházejícího z jeho ideologie.¹⁴⁵

Závěr

Není pochyb, že Zlatý úsvit dokázal využít negativních důsledků ekonomické a migrační krize k získání přízně voličů. Ve svých vyjádřeních zatratil politický vývoj země posledních desetiletí a obvinil řecké politiky ze zrady národních zájmů a zavlčení země do hospodářských potíží. Na mezinárodní „ponížení“ Řeků před jeho evropskými partnery odpověděl rozvíjením národních mýtů o údajném antickém původu současných Řeků, o osobnostech a událostech

140 Chrysi Avgi (30. září 2013; čl. 29).

141 BBC News (23. října 2013).

142 To Vima (2. dubna 2013).

143 Anastasios Pallis figuruje i v dalších kauzách vyšetřovaných řeckou policií. Spolu s rejdářem Viktorem Restisem je viněn z praní špinavých peněz, daňových úniků a nezákonného financování banky FBB. Je držitelem významného podílu v deníku Protothema. Zároveň udržoval úzké vztahy s některými představiteli pravoslavné církve, v minulosti byl totiž ekonomickým poradcem pravoslavného kláštera Vato-pedi na svaté hoře Athos. Viz Imerisia (16. října 2013).

144 Ellinas (2015: 6).

145 Foreign Policy (13. listopadu 2014).

řeckého boje za národní osvobození či o řecko-italské válce z let 1940–1941, kterou k vítěznému konci dovedl Ioannis Metaxas, řecký diktátor a emblematická postava domácího nacionalistického hnutí. Nadstavbou těchto tvrzení jsou pak rasové teorie Zlatého úsvitu hovořící o „očišťení“ řeckého národa od cizích prvků (v první řadě od ilegálních imigrantů, obecně od příslušníků jiných ras, národů a kultur) a ustavení „spravedlivého společenského zřízení“ tvořeného „ctnostnými“ jedinci řecké krve a spravovaného v souladu s idejemi nacionalismu. Takové národní společenství by fungovalo oproštěné od cizích ideologických vlivů a politických a ekonomických tlaků a usilovalo by o teritoriální expanzi a sjednocení všech Řeků v jednom státě. Cestou k nastolení takového režimu by byl násilný převrat.

Nejen program a ideologie Zlatého úsvitu připomínají svým charakterem jiné krajně pravicové subjekty v Evropě, či dokonce meziválečné totalitní režimy. Také způsob vnitřní organizace strany, stranická symbolika či voličská struktura poukazují na její krajně pravicovou orientaci. Široké spektrum aktivit jejích členů sahá od pořádání charitativních akcí, přes propagandistickou činnost, násilné útoky vůči migrantům a příslušníkům národnostních, náboženských a sexuálních menšin až po politické vraždy. Jak vysvětlit skutečnost, že Zlatý úsvit je dnes třetí nejsilnější stranou v řeckém parlamentu? Jednak je třeba vzít v úvahu okolnosti migrační a ekonomické krize se všemi jejich politickými, hospodářskými a sociálními důsledky. Z hlediska fungování řeckého politického systému pomohl vzestupu Zlatého úsvitu volební propad hlavních politických stran PASOK a ND, rehabilitace krajní pravice prostřednictvím účasti ultrakonzervativní LAOS ve vládě a její následný ústup z politické scény. Příčinou mohou být i přirozená inklinace části řecké společnosti k populistické a xenofobní politice, tradiční odpor k autoritám či podezřívavost vůči zahraničním aktérům a jejich zasahování do záležitostí státu. Svou roli zcela jistě hraje i neefektivní řecká justice, která nemá dostatečnou oporu ve státě, jeho bezpečnostních složkách ani v politických stranách, a proto je při souzení rasisticky motivovaných činů mnohdy bezzubá.

Bibliografie

Odborné studie

- Dinas, E. et al. 2016. From Dusk to Dawn: Local Party Organization and Party Success of Right-Wing Extremism. *Party Politics* 22, 80–92.
- Dinas, E. – Rori, L. 2013. The 2012 Greek Parliamentary Elections: Fear and Loathing in the Polls. *West European Politics* 36/1, 270–282.

- Doxiadis, A. – Matsaganis, M. 2012. *National Populism and Xenophobia in Greece*. Counterpoint, Open Society Foundations [online]. Dostupné z: http://counterpoint.uk.com/wp-content/uploads/2013/01/507_CP_RRadical_Greece_web-1.pdf [10. září 2016].
- Droumpouki, A. M. 2013. Trivialization of World War Two and Shoah in Greece: Uses, Misuses and Analogies in Light of the Current Debt Crisis. *Journal of Contemporary European Studies* 21/2, 190–201.
- Ellinas, A. A. 2013. The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece. *South European Society and Politics* 18/4, 543–565.
- Ellinas, A. A. 2015. Neo-Nazism in an Established Democracy: The Persistence of Golden Dawn in Greece. *South European Society and Politics* 20/1, 1–20.
- Ellinas, A. A. – Lamprianou, I. 2016. How Far Right Local Party Organizations Develop: The Organizational Buildup of the Greek Golden Dawn. Research Article. *Party Politics* [online]. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1354068816641337> [10. září 2016].
- Georgiadou, V. 2013. Populismus und Extremismus am rechten Rand – Der rasante Aufstieg der Goldenen Morgenröte im Krisenland Griechenland. In R. Melzer – S. Serafin (eds.), *Rechtsextremismus in Europa: Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiagsarbeit*. Berlin, 79–104.
- Georgiadou, V. – Rori, L. 2013. Economic Crisis, Social and Political Impact. The New Right-Wing Extremism in Greece. In J. Pastor – N. R. Pedemonte (eds.), *Anuari del conflicte social*, 322–339.
- Chasapopoulos, N. 2013. *Chrysi Avgi. I istoria, ta prosopa kai i alitheia*. Athina. [Χασαπόπουλος, Ν. 2013. *Χρυσή Αυγή. Η Ιστορία, τα Πρόσωπα και η Αλήθεια*. Αθήνα.]
- Ivaldi, G. 2000. *L'extrême-droite en Europe occidentale*. Paris.
- Karakoulaki, M. 16. října 2012. “Blood and Honour”: The Greek White Women’s Front. *Gender in Global Governance Net-Work* [online]. Dostupné z: https://works.bepress.com/marianna_karakoulaki/8/ [16. dubna 2013].
- Karasová, N. 2014. Průběh a důsledky řecké krize. *Neograeca Bohemica* 14, 89–104.
- Karasová, N. 2015. Současná řecká krajní pravice v historické perspektivě. *Slovanský přehled* 101, 357–385.
- Marvakis, A. et al. 2013. *I neolaia deichnei ton dromo – pros ta pou omos? Neolaia kai akra dexia stin Ellada*. Friedrich Ebert Stiftung [online]. Dostupné z: <http://library.fes.de/pdf-files/id/10156.pdf> [22. prosince 2016]. [Μαρβάκης, Α. et al. 2013. *Η νεολαία δείχνει τον δρόμο – προς τα πού όμως; Νεολαία και Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα*. Friedrich Ebert Stiftung [online]. Πρόσβαση από: <http://library.fes.de/pdf-files/id/10156.pdf> [22 Δεκεμβρίου 2016].]
- Miliopoulos, L. 2011. Extremismus in Griechenland. In J. Eckhard – T. Thieme (eds.), *Extremismus in den EU-Staaten*. Wiesbaden, 149–166.
- Mudde, C. 1995. Right-Wing Extremism Analyzed. A Comparative Analysis of the Ideologies of Three Alleged Right-Wing Extremist Parties (NPD, NDP, CP’86). *European Journal of Political Research* 27/2, 203–224.
- Mudde, C. 2000. *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester – New York.
- Pappas, T. S. 2003. The Transformation of the Greek Party System Since 1951. *West European Politics* 26/2, 90–114.
- Psarras, D. 2012. *I mavri vivlos tis Chrysis Avgis*. Athina. [Ψαρράς, Δ. 2012. *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*. Αθήνα.]

- Psarras, D. 2014. *The Rise of the Neo-Nazi Party 'Golden Dawn' in Greece. Neo-Nazi Mobilization in the Wake of the Crisis*. Rosa Luxemburg Stiftung [online]. Dostupné z: http://www.rosalux.eu/fileadmin/user_upload/psarrasen.pdf [22. prosince 2016].
- Rautenberg, E. C. 2008. Warum tragen Neonazis schwarz-weiß-rote Flaggen? *Netz-gegen-Nazis.de* [online]. Dostupné z: <http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/die-farben-der-neonazis> [28. srpna 2016].
- Sotiropoulos, D. A. 2004. Formal Weakness and Informal Strength: Civil Society in Contemporary Greece. *The Hellenic Observatory, The European Institute (LSE), Discussion Paper 16* [online]. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/5683/1/sotiropoulos16.pdf> [22. prosince 2016].
- Strmiska, M. 2001. Protipřistěhovalecké xenofobní strany v evropském kontextu: Příspěvek k charakteristice xenofobních stranicko-politických formací. *Central European Political Studies Review* 3/3 [online]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=70> [28. srpna 2016].
- Triandafyllidou, A. – Kouki, H. 2014. Naturalizing Racism in the Center of Athens in May 2011: Lessons from Greece. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 12/4, 418–436.
- Triantaphyllou, D. 8. října 2013. The Enemy Within: Golden Dawn and Greek Society. *Open Democracy* [online]. Dostupné z: <http://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/dimitrios-triantaphyllou/enemywithin-golden-dawn-and-greek-society> [10. září 2016].
- Vasilopoulou, S. – Halikiopoulou, D. 2013. In the Shadow of Grexit: The Greek Election of 17 June 2012. *South European Society and Politics* 18/4, 523–542.
- Zoumpoulakis, S. 2013. *Chrysi Avgi kai Ekklesia*. Athina. [Ζουμπουλάκης, Σ. 2013. *Χρυσή Αυγή και Εκκλησία*. Αθήνα.]

Primární zdroje a tisk

- BBC News*. 1. dubna 2013. Greek Villagers Block Golden Dawn Food Handout on Thassos [online]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-21993681> [28. srpna 2016].
- BBC News*, 23. října 2013. Greece Cuts State Funds for Far-Right Golden Dawn Party [online]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24633611> [10. září 2016].
- Eleftherotypia*. 22. září 2013. Anagki na antimetopistei i anexelegkti via [online]. Dostupné z: <http://www.enet.gr/?i=arthra-sthles.el.home&id=387536> [10. září 2016].
- Eleftherotypia*. 17. listopadu 2013. Analipsi efthynis apo tis «Machomenes Laïkes Ep Anastatikes Dynameis» [online]. Dostupné z: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=398936> [10. září 2016].
- Foreign Policy*. 13. listopadu 2014. Greece's Neo-Nazis Were Scarier Than Anyone Imagined [online]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2014/11/13/greeces-neo-nazis-were-scarier-than-anyone-imagined> [10. září 2016].
- Human Rights Watch*. 10. července 2012. Greece: Hate on Streets [online]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/2012/07/10/hate-streets> [10. září 2016].
- Human Rights Watch*. 3. prosince 2013. Greece: Strengthen Anti-Racism Bill [online]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2013/12/03/greece-strengthen-antiracism-bill> [10. září 2016].
- Human Rights Watch*. 5. prosince 2013. What About Really Tackling Racist Violence in Greece [online]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2013/12/05/what-about-really-tackling-racist-violence-greece> [10. září 2016].

- Chrysi Avgi*. 2012. Chrysi Avgi: Ena kinima ideologiko [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/kinima/ideologia> [15. srpna 2016].
- Chrysi Avgi*. 31. prosince 2012. I Ellinides stin Ethnikistiki koinonia [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/oi-ellhnides-sthn-ethnikistikh-koinwnia> [11. září 2016].
- Chrysi Avgi*. 26. dubna 2013. Ellines giatroi: gia tin ethelontiki aimodosia tis Chrysis Avgis [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/gia-thn-ethelontikh-aimodosia-ths-chrushs-aughs> [23. srpna 2016].
- Chrysi Avgi*. 10. září 2013. Mavri propaganda kata Chrysis Avgis: o dithen “nazistikos chairatismos” tu Archigou [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/maurh-propaganda-kata-chrushs-aughs-o-dhthen-nazistikos-chairatismos-tou-ar> [23. srpna 2016].
- Chrysi Avgi*. 11. září 2013. To Islam pro ton pylon tis Evropis [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/to-islam-pro-twn-pulwn-ths-eurwphs> [11. září 2016].
- Chrysi Avgi*. 30. září 2013. Alithino katastatiko tis Chrysis Avgis [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/enimerosi/view/to-alhthino-katastatiko-ths-chrushs-aughs> [12. srpna 2016].
- Chrysi Avgi*. Metopo neolaias: Idees mas [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/kinima/neolaia> [15. srpna 2016].
- Chrysi Avgi*. Periferiakes Organoseis [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/epikoinonia/periferiakes> [28. srpna 2016].
- Chrysi Avgi*. Politikes Theseis. Gia tin Chrysi Avgi tou Ellinismou [online]. Dostupné z: <http://www.xryshaygh.com/kinima/thesis> [15. srpna 2016].
- I Efimerida*. 27. března 2012. Narkes kai Eidikes Dynameis se olon ton Evro zita i Chrysi Avgi [online]. Dostupné z: <http://www.iefimerida.gr/news/43328/νάρκες-και-ειδικές-δυνάμεις-σε-όλον-τον-έβρο-ζητά-η-χρυσή-αυγή> [22. prosince 2016].
- I Efimerida*. 19. listopadu 2012. New York Times: Chrysi Avgi idrythike me diatagi tou diktatora Papadopoulou [online]. Dostupné z: <http://www.iefimerida.gr/news/77378/newyork-times-η-χρυσή-αυγή-ιδρύθηκε-με-διαταγή-του-δικτάτορα-παπαδόπουλου> [10. září 2016].
- I Efimerida*. 1. října 2013. Galazia Stratia: O ethnikistikos syndesmos tou Panagiotarou pou ekane epitheseis se Alvanous [online]. Dostupné z: <http://www.iefimerida.gr/news/124279/γαλαζια-στρατιά-ο-εθνικιστικός-σύνδεσμος-του-παναγιώταρου-που-έκανε-επιθέσεις-σε-αλβανού> [23. srpna 2016].
- Imerisia*. 16. října 2013. Poios einai o Anastasios Pallis, o efoplistis pou erevnatai gia sche-seis me ti Chrysi Avgi [online]. Dostupné z: <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26510&subid=2&pubid=113131408> [10. září 2016].
- Kathimerini*. 8. června 2012. Via Chrysis Avgis on Camera [online]. Dostupné z: <http://www.kathimerini.gr/459453/article/epikairothta/politikh/via-xryshs-ayghs-on-camera> [28. srpna 2016].
- Kathimerini*. 16. dubna 2013. To STOP stous Tyrannoktonous, odigos gia tin Chrysi Avgi, leei tu Symvoulío tis Evropis [online]. Dostupné z: <http://www.kathimerini.gr/35703/article/epikairothta/politikh/to-stop-stoys-tyrannoktonoys-odhgos-gia-thn-xrysh-aygh-leei-to-symvoulío-ths-eyrwphs> [15. srpna 2016].
- Kathimerini*. 18. září 2013. To Savvato i apologia tu 45chronou gia ti dolofonia tu P. Fyssa [online]. Dostupné z: <http://www.kathimerini.gr/53731/article/epikairothta/ellada/to-savvato-h-apologia-toy-45xronoy-gia-th-dolofonia-toy-p-fyssa> [10. září 2016].

- Kathimerini*. 18. března 2016. Roupakias Released from Custody [online]. Dostupné z: <http://www.ekathimerini.com/207095/article/ekathimerini/news/roupakias-released-from-custody> [10. září 2016].
- Metopo gynaiikon* [online]. Dostupné z: <http://whitewomenfront.blogspot.cz/> [12. srpna 2016].
- Protothema*. 19. září 2013 [online]. Vouli: Kratisan enos leptou sigi sti mnimi tou Pavlou Fyssa otan efyge i Chrysi Avgi. Dostupné z: <http://www.protothema.gr/politics/article/312021/eisodos-proklisi-tis-hrusis-augis-sti-vouli-simera> [10. září 2016].
- Protothema*. 9. března 2015. Stis 20 Apriliou xekina i diki tis Chrysis Avgis [online]. Dostupné z: <http://www.protothema.gr/politics/article/457889/alert-stis-20-apriliou-xekina-i-diki-tis-hrusis-augis> [10. září 2016].
- The Economist*. 6. října 2012. Immigrants as Scapegoats [online]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/21564261> [15. srpna 2016].
- The Economist*. 4. března 2013. Golden Dawn's "national awakening" sessions [online]. Dostupné z: <http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2013/03/greek-politics> [28. srpna 2016].
- The Guardian*. 9. října 2012. Greek Anti-Fascist Protesters 'tortured by police' after Golden Dawn Clash [online]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/09/greek-antifascist-protesters-torture-police> [10. září 2016].
- The Guardian*. 1. dubna 2013. Greece's Neo-Nazi Golden Dawn Goes Global with Political Ambitions [online]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/01/greece-golden-dawn-global-ambitions> [28. srpna 2016].
- The Guardian*. 1. listopadu 2013. Two Golden Dawn Members Killed in Drive-by Shooting outside Athens Office [online]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/01/golden-dawn-killed-shooting-athens> [10. září 2016].
- To Vima*. 2. dubna 2013. Guardian: Ellines exoplistes chrimatodotoun tin Chrysi Avgi [online]. Dostupné z: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=505683> [10. září 2016].
- To Vima*. 26. května 2014. Ano tou 50 % ton astynomikon psifise Chrysi Avgi! [online]. Dostupné z: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=599952> [10. září 2016].
- Trading Economics*. Greece Youth Unemployment Rate 1998–2016 [online]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/greece/youth-unemployment-rate> [10. září 2016].
- Vouli ton Ellinon* [online]. Dostupné z: <http://www.hellenicparliament.gr> [12. srpna 2016].
- Wall Street Journal*. 20. března 2015. Greece Releases Golden Dawn Leader Nikos Michaloliakos From Jail [online]. Dostupné z: <http://www.wsj.com/articles/greece-to-release-golden-dawn-leader-nikos-michaloliakos-from-jail-1426866104> [10. září 2016].
- Ypourgeio esoterikon. Ekloges* [online]. Dostupné z: <http://ekloges.ypes.gr> [23. srpna 2016].